

Silviu Sana

Eparhia greco-catolică de Oradea
și Marea Unire
(1918–1919)

Editura MEGA

Cluj-Napoca

2018

Referenți științifici:
Prof. univ. dr. Marius Bucur
Prof. univ. dr. Blaga Mihoc

Rezumat în limba engleză:
prof. Roxana Voicu

DTP și copertă:
Francisc Baja

Redactor:
Iulia Pop

© Silviu Sana, 2018

ISBN 978-606-020-007-9

Descrierea CIP este disponibilă la Biblioteca Națională a României.

EDITURA MEGA | www.edituramega.ro
e-mail: mega@edituramega.ro

Cuprins

CĂTRE CITITORI.....	11
ARGUMENT	13
I. ASPECTE DIN ISTORIA EPISCOPIEI GRECO-CATOLICE DE ORADEA-MARE (IANUARIE 1918 – MAI 1919)	18
Contextul istoric.....	18
Chestiuni bisericești, administrative și pastorale.....	23
Raporturile Bisericii cu autoritatea politică	33
<i>Relația Episcopiei cu autoritățile maghiare.....</i>	33
<i>Episcopia Greco-Catolică de Oradea și Unirea de la 1 decembrie 1918.....</i>	40
<i>Raporturile Bisericii cu autoritățile centrale românești: Consiliul Dirigent de la Sibiu și Regele Ferdinand.....</i>	60
<i>Școlile Episcopiei și Unirea de la 1 decembrie 1918.....</i>	67
Biserica sub loviturile „revoluției”. Pierderi materiale și umane după 1 decembrie 1918.....	74
<i>Domeniile de la Beiuș și Holod. Jafuri și distrugeri în alte instituții bisericești.....</i>	75
<i>Palatul Episcopal.....</i>	77
<i>Seminarul și Preparandia.....</i>	80
<i>Brutalități, arestări și crime.....</i>	81
Eliberarea. În România Mare.....	88
II. PREPARANDIA DIECEZANĂ (1918–1919)	103
„Căințele” profesorilor.....	105
Scrisoarea Ministrului.....	110
Limba de predare: maghiara.....	112
Cercetarea disciplinară a profesorului dr. Vasile Chirvaiu.....	113

Între cerințele Budapestei și ale Sibiului.....	120
III. COMEMORĂRILE UNIRII ÎN PAGINILE REVISTEI	
„VESTITORUL” (1928–1940)	131
Silviu Tămaș – Prigoana bolșevică din Beiuș.....	136
Dr. Iacob Radu – Providența și unitatea națională.....	138
Dr. Aloisie Ludovic Tăutu – Momentul 1 decembrie 1918.....	140
Dr. Nicolae Flueraș – Unire și martiraj.....	142
Dr. Grigorie Pop – „Zile de slavă”.....	144
Gheorghe Maior – Istorie trăită.....	147
Dr. Petru Tămâian – „Suferințele noastre”.....	149
Dr. Petru Tămâian – Eliberarea.....	152
Dr. Augustin Maghiar – „De ziua eroilor”.....	154
La 20 de ani de la Unire.....	155
Vicarul foraneu Petru Cupcea.....	158
IV. PORTRETE DE UNIONIȘTI.....	161
Dr. Iacob Radu (1869–1932)	161
Dr. Gheorghe Miculaș (1874–1943)	169
Dr. Vasile Chirvaiu (1884–1964)	172
Dr. Constantin Pavel (1876–1934)	175
Dr. Valeriu Hetco (1877–1959)	181
Dr. Grigorie Pop (1885–1933)	190
Dr. Petru Tămâian (1875–1940)	192
Dr. Augustin Maghiar (1880–1952)	194
Gheorghe Maior (1870–1950)	197
ANEXE.....	200
Rezumatul documentelor.....	200
DOCUMENTE.....	211
SUMMARY.....	385
BIBLIOGRAFIE.....	389
INDICI DE NUME PROPRII.....	399
INDICI DE LOCALITĂȚI, ȚĂRI, INSTITUȚII.....	409

*Dedic această carte
fiului meu, Mihail-Antoni*

„[...] dăm asigurare și mărturie limpede, că precum ai noștri înaintași au muncit cu încordare pentru binele sufletesc și totodată pentru creșterea și iluminarea poporului, prin înțelegerea și susținerea celor dintâi instituții culturale de la granițele graiului românesc: tot astfel ne vom strădui și noi mai departe, în aceeași brazdă asudând. Și vom și face aceasta cu râvnă crescătoare, cu voie bună și cu inimă învâpăiată, [...] la bază ținând și mereu în vedere având adevărul și morala creștinească, astfel că scumpa noastră Românie își va și ști asigurată existența și garantată înflorirea la locul ce și l-a croit între neamurile pământului.”

Episcop Dr. Demetriu Radu

Către cititori

Puține sunt scrierile istorice despre rolul Bisericii greco-catolice românești în înfăptuirea *Unirii celei mari*, din perioada 1918–1919, dar și mai puține cele care, *sine ira et studio*, „ascultă” și se inspiră și din izvoarele scrise de adversarii mărețului act, amintit mai sus. Lucrarea de față a domnului dr. Silviu Sana face parte, după cum cititorii pot constata, din această ultimă categorie de scrieri. Ea are ca obiect de dezbatere științifică un *teritoriu cu destin aparte* în perioada cercetată, cea dintre ianuarie 1918, când se emit celebrele puncte wilsoniene, și mai 1919, când în Urbea de pe Crișul Repede, intrată sub stăpânire românească, poposește perechea regală din București, Regele Ferdinand și Regina Maria. *Destinul* de care vorbim este cel al rămânerii teritoriului amintit, cuprinzând, în întregime sau parțial, fostele comitate Arad, Sălaj, Bihor și Sătmar, vreme mai îndelungată sub stăpânire ungurească, în timp ce în restul Transilvaniei, cea românească fusese instaurată îndată după 1 decembrie 1918.

Din cartea domnului dr. Silviu Sana se vede că alipirea Transilvaniei la România s-a făcut în două etape, cea de la intrarea Armatei române în provincia amintită, întâmplată în noiembrie 1918, până la 1 decembrie, respectiv la *proclamarea unirii cu țara* și cea de la începutul conflictului armat cu Ungaria bolșevică, până la ocuparea Budapestei. Că lucrurile stau așa, cititorii se vor convinge după ce vor parcurge noianul de informații extrase de autor, cu stăruință de benedictin, din cele mai variate surse, puse în circuit științific și interpretate în *nexul* sau legătura lor firească. Din acestea rezultă că Unirea Transilvaniei cu România s-a făcut cu sacrificii serioase, și

inventarul prodigios făcut de autor al faptelor unor *martiri* din rândul intelectualității românești, recte al preoților greco-catolici, al avocaților și altor reprezentanți ai *profesiunilor liberale*, asasinați sau brutalizați de armatele maghiare, ne demonstrează cu prisosință acest lucru. Autorul ne dă, în acest sens, nume, biografii, fapte, întâmplări din toate teritoriile, rămase în perioada amintită sub stăpânire ungu-rească. Îi este de folos, în acest loc și memorialistica, pagini scrise de actanți ai întâmplărilor din acea perioadă, numeroase, desigur, multe dintre ele tipărite în volume colective sau separate, iar altele extrase din presa vremii sau din surse arhivistice. Acestea ar merita, socotim, un volum aparte, și ceea ce se publică în această carte ar putea constitui un început pentru repunerea în circuit a întregii memorialistici a chestiunii. Și fără aceasta, însă, volumul domnului dr. Silviu Sana poate fi considerat o lucrare temeinică, pe care subiectul abordat o merită din plin.

Oradea 3 octombrie 2018

Prof. univ. dr. Blaga Mihoc